

Ա Ր Ա Ր Ա Տ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ—ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ—ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԽԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ,
ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ

Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԹՅԹԵ Լ. ՏԱՐԻ

ՀԱՄԱՐ ՎԵՅԵՐՈՐԳ

ՅՈՒՆԻՍ 1897 թ.

ԿՐՕՆԱԿԱՆ—ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ԿՐՕՆԻ ԿԵՆՍԱՏՈՒ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ.

Բայց միայն Աստուծոյ հնազանդ շնորհ
անձն իմ, զի ի նմանե ե ինձ փրկութիւն:

Սաղմ. ԿԱ:

Կրօնը ազգերի գոյութեան խարխիւն է: Նա է մեր երկրաւոր կեանքին բովանդակութիւն տաւող զօրութիւնը: Ուր կրօն չկայ, այնտեղ և ճշմարիտ կեանք չկայ: Որովհետեւ նա է այն սրբազան աւազանը, որտեղից կեանքի աղբիւրներ են հոսում: Նա է ցոյց տալիս այն բարձրագոյն նպատակը, առանց որին մեր կեանքը կենդանականից

ոչնչով չէր օրոշուի: Առանց նորան մեր կեանքը անվերջ մոլութիւնների մի շղթայ կլինէր միայն:

Կրօնի հայրենիքը մեր հոգեւոր աշխարհի կեդրոնն է, մեր ներքին աշխարհի սրբութիւն սրբոցը: Այնտեղ է սկզբնաւորուում և զարգանում այն յարաբերութիւնը, որ մենք ունինք դէպի Աստուած և դէպի մեր ընկերը: Դա աստուածութեան բնակարանն է մարդու հոգու մէջ, և նորա շունչը սրբում մաքրում է կրօնական անձնաւորութեան ներքին աշխարհը և այնտեղից բղկող արտաքին գործողութիւնները: Նա զարկ է տալիս, որ մեր երկրաւոր կեանքն էլ սրբազան և նուիրական

գաղափարների իրականութիւն լինի: Այսպիսով կրօնական անձնաւորութեան մէջ մարմնանում են և բարոյական կատարելութեան պահանջները: Արդարեւ իրական կեանքն էլ ցոյց է տալիս որ կրօնական անձնաւորութեան բարոյականութիւնը աւելի վատահալի է և հաստատուն: Յատկապէս քրիստոնէութեան մէջ կրօնն ու բարոյականութիւնն ամենասերտ միութիւն են կազմում: Մինչև իսկ կրօնի հակառակորդներից շատերն ընդունում են որ ազգերն առանց կրօնի բարոյական լինել չեն կարող թէև բացասում են մի և նոյնը անհատների համար: Պատմութիւնը ցոյց է տալիս որ բարոյական կեանքը ծաղկել է կրօնական հողի վերայ. կրօնի անկման հետ սկսուում է և ազգերի բարոյական անկման շրջանը: Իբրեւ փաստ բաւական է յիշել հրեանքի անկումը, իսկ վատթարագոյնն է, երբ գիտակցական կատարուած մեղքը այլ ևս մնաց չէ համարուում: Սոյն իսկ եկեղեցու պատմութեան մէջ մեծ ստուերներ կան ինչպէս սիմոնականութիւնը կամ հաւատաքննութեան հետ կապուած չարիքները բայց դորա համար քրիստոնէական կրօնը մեղադրելն առնուազն մեծ սխալ է: Կատարեալ կրօնական անձնաւորութեան համար բարոյական պատուէրներն ու օրէնքները այլ ևս կարեւոր չեն. նորա կեանքն ամբողջապէս բարոյականութիւն է: Երբ աստուածային և մարդկային կամքերի մէջ ներդաշնակութիւն է տիրում այնտեղ այլ ևս օրէնքը ոյժ չունի որովհետև կրօնական մարդունրսից արդէն ինքնըստինքեան բղխում են ամենակատարեալ բարոյական օրէնքների պահանջները: Կրօնական անձնաւորութեան հրեանազանութիւնն առ Աստուած անձնուիրութեան է առաջնորդում նորան և ընկերով համար Այս ծննդատեղի համար մեք կենդանի օրինակ ունինք մեր Փրկչի անձնաւորութիւնը: Նորա խաչելութեան ծանապարհը Գեթսեմանի պարտիզից է սկսուում: Նորա կրօնականութիւնն ու բարոյականութիւնը պարտքի

զգացումն ու մարդասիրութիւնը՝ ներդաշնակ միութիւն էին կազմում: Նորա ամբողջ կեանքը Աստուծոյ կամքի կատարումն էր, բայց մի և նոյն ժամանակ սէր դէպի մարդիկ: Բրիստոս ինքն էլ բարոյականութեան և կրօնի մէջ խտրութիւն չէ գնում. քրիստոնէութեան երկու մեծ պատուիրանները՝ սէր առ Աստուած և առ ընկերն՝ նորա անձի գործունէութեան և վարդապետութեան մէջ անխզելի միութիւն են կազմում:

Բայց այսպէս է ոչ միայն անհատի այլ և ամբողջ ազգութեան համար. անհատի փրկութեան ճանապարհը ազգերի փրկութեան ճանապարհն է: Պատմութիւնը վկայում է թէ մարդկութիւնն ինչ որ զեղեցիկ և ազնիւ բան է արտադրել՝ կրօնից է բղխել կամ նորա հետ է կապուած: Մարդկային հոգու ամենահին յիշատակարանները կրօնական յիշատակարաններն են. կրօնն է մարդկային քաղաքակրթութեան մայրը, նորանից է ծագումն առել և զարգացել քաղաքակրթութիւնը իւր բոլոր ծիւղերով: Հնգկաստանում Ասորեստանում և Եգիպտոսում քաղաքակրթութիւնն ամենասերտ առնչութեամբ կապուած էր կրօնի հետ: Եգիպտացւոց քրմերը մի և նոյն ժամանակ նոցա զիտնականներն էին: Բաբելացւոց կրօնի հետ էր կապուած աստղագիտութիւնը: Բրմերն էին նոյնպէս և ազգերի մատենագիրներն ու պատմաբանները: Արուեստի ամենահին և գեղեցիկ յիշատակարանները բացառապէս կրօնական են: Հեյլեական աստուածների տաճարները ճարտարպետութեան ամենագեղեցիկ արդիւնքներն են եղել: Արձանագործութիւնը նոյն ընթացքով է զարգացել. աստուածների ու աստուածոհիւնների արձաններն էին այդ արուեստի ամենագեղեցիկ արտադրութիւնները: Հրեական մատենագրութիւնն ամբողջապէս կրօնական է:

Բայց ինչ որ ասացինք հեթանոսական քաղաքակրթութեան համար, նոյնը կարող ենք ասել և քրիստոնէութեան համար աւելի հաստատութեամբ: Կանհետանար հին քաղաքակրթութիւնը, եթէ քրիստոնէութիւնը չիւրացնէր և յետագայ սերունդներին չյանձնէր նորան: Բրիստոնէական առաքելութեան հետ սկսուում է և ևս-

լուսական ազգերի քաղաքակրթութիւնը՝ քրիստոնէութեան մուտքի հետ սկսուում է շատ ազգերի դիրն ու գրականութիւնը։ Շատ հեռու կտանէր մեզ, եթէ մենք մանրամասնութեան վերայ կանգ առնէինք, կարճ այսքանս կասենք, որ արդի քաղաքակրթութիւնը զարգացել է ամբողջապէս քրիստոնէական հոգի վերայ՝ նոր տարրեր աւելացնելով՝ կամ հինը մշակելով և նոր ազգերին տալով։ Միջին դարու զիտութեան բոլոր մշակները բացառապէս եկեղեցականներ են։ Եկեղեցական ճարտարապետութիւնը յաւիտենական փառքի կոթող է այդ արուեստի պատմութեան համար։ Նկարչութեան ոսկեդարը ծաղկել է եկեղեցու մէջ. այնտեղ է զարգացել նաև երաժշտութիւնը իւր ձիւղերով։

Սորանով ի հարկէ մենք չենք ուզում տեսլ, որ արդի քաղաքակրթութիւնն ամբողջապէս քրիստոնէական է, և ոչ էլ ուզում ենք ասել, որ նա բացառապէս կրօնական պէտք է լինի. ժամանակի ընթացքում զարգանում է քաղաքակրթութիւնը և անկախ դիրք ստանում։ Դա բնական է և անհրաժեշտ, որովհետև որքան և նոքա արմատով միացած լինեն, տարբեր պահանջների են ծառայում. բայց որքան հարկաւոր է այդ անկախութիւնը, այնքան և անհրաժեշտ է այն ներդաշնակութիւնը, որով քաղաքակրթութեան համար մի վսեմ և յաւիտենական նպատակ է որոշուում։ Երբ խախտուում է քաղաքակրթութեան և կրօնի մէջ եղած ներդաշնակութիւնը, չորանում են կեանքի ամենահոտաւէտ ծաղիկները։ Կրօնին թշնամի քաղաքակրթութիւնը մարդկութեան կեանք տալ չէ կարող, այլ հետզհետէ հէնց նորա բարոյական անկման որորանը կդառնայ, Կրօնի անկումը ժողովրդի անկման ամենահաստատուն նշանն է։ Այս է ապացուցանում մեզ քաղաքակրթութեան երկու մեծ ներկայացուցիչ ազգերի, յունաց և հռովմայեցւոց պատմութիւնը։

Կրօնի հիմքը մարդու հնազանդութիւնն է Աստուծոյ կամքի առաջ և այդ հնազանդութիւնից միայն պէտք է փրկութիւն սպասել։

«Բայց միայն Աստուծոյ հնազանդ լեր, անձն իմ, դի ի նմանէ, է ինձ փրկութիւն»։

Գարեգին Սարկաւազ։

— ❖ —

Ե Կ Ե Ղ Ե Յ Ի Ն

Ե Ի

ԱՂԱՏՆԵՐԻ ԽՆԽԱՏԱՐԱԹԵՆ ԳՈՐԺ.

(Ե արուեստագէտիւն) *

Քաղցկայ՝ ևւ հսոյք ինձ ուսել,
ծարաւցի՝ ևւ արուցիք ինձ. օսար էի՝
ևւ ժողովցիք զիւ. մււրի՝ ևւ զցեցուցիք
զիւ. հիւանդ էի ևւ սեւիք զիւ՝ ի բուն-
սի էի, ևւ եկիք առ իւ։

Մասք. ԻԵ. 35—36.

Քարեգործութեան ընդհանուր սկզբունքները նոր կտակարանի մէջ ցոյց տալուց յետոյ՝ աշխատենք համառօտ տեսութեամբ նրկարագրել, թէ ի՞նչ զարգացում և կազմակերպութիւն է ստանում աղքատների խնամատարութեան գործը մինչև Կոստանդին։

Այս շրջանում ևս սէրը ծաղկում էր, ինչպէս և առաքեալների ժամանակ։ Հաւատացեալները պատրաստ էին ամեն տեսակ զոհաբերութիւններ անելու, ինչպէս երևում է առաքելական հայրերի գրուածքներից։ Մենք բաժին ենք հանում ամենքի համար և տալիս ենք ամեն կարօտեալի, գրում է Թուստինոս։ Նոյն միտքը արտայայտում է նաև Կղեմէս Աղեքսանդրացին։ Հաւատացեալները տալիս են առանց որևէ վարձատրութիւն սպասելու, ներքին կենդանի սէրն է, որ նորանց ստիպում է օգնութեան հասնել կարօտեալին։ Նոքա աչքի առաջ ունին այն անձնաւորութեան սէրը, որ նոցա մէջ նոր կեանք էր ստեղծել։ Համայնքների սիրոյ գործունէութեան եռանդը այնքան վառ է, որ մինչև իսկ կարողութիւնից աւելի զոհաբերութիւններ են անում։ Մինչև Կոստանդին կազմակերպում է միմիայն աղքատների համայնա-